

## SOG‘LOM OVQATLANMASLIKNING ( YASHIRIN OCHLIK) INSON AQLIY KAPITALIGA TA’SIRI

*Oriental universiteti, “Iqtisodiyot va turizm” kafedrası o‘qituvchisi*

***Abdulxamidova Nodira Abdurashitovna***

*Tel:(+99897)9913007*

*Ilmiy rahbar: “Iqtisodiyot va turizm” kafedrası, i.f.d prof.akademik*

***Saidaxror Gulyamov Saidaxmedovich***

**Annotatsiya:.** Oziq-ovqat ta’minoti zanjirining xavfsizligi aholi salomatligi va iste’molchilar ishonchi uchun eng muhim hisoblanadi. Ko‘pincha sog‘liqni saqlash muammolari soyasida yashiringan noto‘g‘ri ovqatlanish mamlakat iqtisodiyotiga chuqur, ammo ko‘rinmas ta’sir ko‘rsatadi. Sog‘likka bevosita ta’sir qilishdan tashqari, to‘yib ovqatlanmaslikning to‘lqinli ta’siri iqtisodiy rivojlanishning turli jabhalarida tarqaladi va ko‘pincha e’tibordan chetda qoladi. Ushbu maqolada turli xil sun’iy ozuqa mahsulotlar bilan oziqlanish, uning mehnat unumdorligi, sog‘liqni saqlash xarajatlari va inson kapitali rivojlanishidagi unchalik ko‘rinmas oqibatlar ta’sir qilishdan tashqari, sog‘lom ovqatlanmaslikning to‘lqinli ta’siri iqtisodiy rivojlanishning turli jabhalarida tarqalishi o‘rtasidagi bog‘liqliklarning murakkab tarmog‘i ko‘rib chiqilgan va Yangi O‘zbekistonda aqliy inson kapitali va aqliy mehnat unumdorligini tahlil qilish taklif qilingan.

**Kalit so‘zlar:** minimal iste’mol savatini optimallashtirish, sog‘lom ovqatlanish , yashirin ochlik, sun’iy ozuqa mahsulotlari , oziq-ovqat xavfsizligi, iqtisodiy o‘sish, aqliy inson kapitali va aqliy mehnat unumdorligi.

## ВЛИЯНИЕ НЕЗДОРОВОГО ПИТАНИЯ (СКРЫТОГО ГОЛОДА) НА ПСИХИЧЕСКИЙ КАПИТАЛ ЧЕЛОВЕКА

**Аннотация:** Недоедание, которое часто скрывается в тени проблем со здоровьем, оказывает глубокое, но невидимое влияние на экономику страны. Помимо прямого воздействия на здоровье, волновые эффекты недоедания распространяются на различные аспекты экономического развития и часто упускаются из виду. В данной статье рассматривается сложная сеть взаимосвязей между распространением волнового воздействия нездорового питания на различные аспекты экономического развития, в дополнение к влиянию различных искусственных продуктов питания на его производительность, затраты на здравоохранение и менее заметные последствия для развития человеческого капитала, и предлагается анализ умственного человеческого капитала и умственной производительности труда в новом Узбекистане.

**Ключевые слова:** оптимизация минимальной потребительской корзины, здоровое питание , скрытый голод, искусственные корма , продовольственная безопасность, экономический рост, умственный человеческий капитал и умственная производительность труда.

## THE EFFECT OF NOT EATING HEALTHY (HIDDEN HUNGER) ON HUMAN MENTAL CAPITAL

**Annotation:** Improper nutrition, which is often hidden in the shadow of health problems, has a deep, but invisible effect on the country's economy. In addition to having a direct impact on health, the undulating effects of malnutrition spread in various aspects of economic development and are often overlooked. In addition to affecting nutrition with various artificial feed products, its labor productivity, health costs and less visible consequences in the development of human capital, this article examined a complex network of links between the undulating effects of healthy nutrition spread in different aspects of economic development, and proposed to analyze mental human capital and mental labor productivity in New Uzbekistan.

**Keywords:** minimum consumption basket optimization, healthy eating , hidden hunger, artificial feed products , food security, economic growth, mental human capital and mental labor productivity.

## KIRISH:

Oziq-ovqat ta'minoti zanjirining xavfsizligi aholi salomatligi va iste'molchilar ishonchi uchun eng muhim hisoblanadi. Kontaminatsiya va gigiena amaliyotlari kabi bevosita omillar odatda muhokama qilinsa-da, bilvosita omillarning oziq-ovqat xavfsizligiga ta'siri ko'pincha e'tiborga olinmaydi. Ushbu bilvosita omillar oziq-ovqat xavfsizligi natijalariga bilvosita ta'sir qiluvchi ko'plab ijtimoiy-iqtisodiy, texnologik va madaniy elementlarni o'z ichiga oladi. Ushbu omillarni o'rganish va tushunish orqali manfaatdor tomonlar xavflarni kamaytirish va oziq-ovqat xavfsizligi amaliyotlarini yaxshilash uchun yanada samarali strategiyalarni ishlab chiqishi mumkin.

O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, jamiyatimizning ijtimoiy-iqtisodiy xolatini barqaror rivojlantirish, fuqarolarning sog'lig'i va hayotini yaxshilash, milliy xavfsizligi va mamlakat mustaqilligini barqaror saqlashning asosiy yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Aholining faol va sog'lom hayoti uchun zarur bo'lgan yetarli miqdordagi xavfsiz oziq-ovqat mahsulotlari uchun jismoniy va iqtisodiy imkoniyatga ega bo'lishi, mahsulotlarni sifatini yaxshilash, narxlar barqarorligini ta'minlash, to'g'ri va sog'lom ovqatlanishni targ'ib qilish orqali aholi salomatligini ta'minlash maqsadida hattoki davlat miqyosida takror takror ko'rilib, bir qator farmon va qaror-qonunlarda jumladan 2017-202-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar

strategiyasida: “O‘zbekiston-2030” strategiyasida ham vazifalar keltirib o‘tilgan va oziq- ovqat xavfsizligini ta‘minlash milliy dasturini tasdiqlash bo‘yicha yo‘nalishlar belgilab berilgan .

2024-yil 16-fevral PF-36 sonli Prezident farmonida “...oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash – oziq-ovqat tanqisligini oldini olishga qaratilgan iqtisodiy, tashkiliy, huquqiy va boshqa chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish, aholini ijtimoiy ahamiyatga ega asosiy turdagi oziq-ovqat mahsulotlariga bo‘lgan ehtiyojini, sifat va xavfsizlik ko‘rsatkichlari me‘yorlariga muvofiqligini, shuningdek, — mamlakat aholisini yetarli hajmda xavfsiz, sifatli va arzon qishloq xo‘jaligi mahsulotlari hamda hozirgi va istiqboldagi iste‘mol ehtiyojlari va ratsion me‘yorlari darajasida oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta‘minlash, shuningdek, aholi o‘rtasida sog‘lom ovqatlanishni targ‘ib qilishdan iborat.” — kabi bir qator dolzarb chora tadbir va ustivor vazifalar farmonida belgilangan

Barqaror rivojlanish doirasida oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlashning asosiy yo‘nalishlari mavzusi juda dolzarb va zarur. Bugungi dunyoda biz oziq-ovqat xavfsizligi, qishloq xo‘jaligi barqarorligi, salomatlik va atrof-muhitni muhofaza qilish bilan bog‘liq qator muammolar va muammolarga duch kelmoqdamiz. Oziq-ovqat xavfsizligi inson farovonligi va barqaror rivojlanishning asosiy tarkibiy qismi bo‘lib, barcha odamlar uchun yetarli, xavfsiz va to‘yimli oziq-ovqatdan foydalanish imkoniyatini o‘z ichiga oladi. Milliy taraqqiyot kontekstida oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash iqtisodiy o‘sishni, ijtimoiy barqarorlikni va ekologik barqarorlikni ta‘minlash uchun zarurdir. “Bizning yurtimizdan yetishib chiqqan, G‘arbda “Avitsenna” degan nom bilan shuhrat qozongan buyuk alloma Ibn Sino bobomiz o‘rta asrlardayoq “Kimki uzoq va sog‘lom hayot kechirishni istasa, avvalo, ovqatning sifati va miqdoriga e‘tibor qaratsin”, deb ta‘kidlaganlar

### **ISHCHI KUCHI UNUMDORLIGI:**

Biz yashayotgan tez sur‘atlar bilan rivojlanayotgan mamlakatda iste‘mol savatini optimallashtirish, sog‘lom ovqatlanishning ahamiyati ko‘pincha keyingi o‘rinlarda turadi. Biroq oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlamaslik, yashirin ochlik sog‘lom ovqatlanishning oqibatlari jismoniy salomatlikdan tashqariga chiqadi va intellektual kapitalga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Nosog‘lom ovqatlanishning jiddiy ko‘rinadigan oqibatlaridan biri bu uning mehnat unumdorligiga ta’siridir. Yashirin ochlikda odamlar ko‘pincha kognitiv funksiyani, jismoniy qobiliyatlarni pasaytirishni va xotira zaifligi kasalliklariga moyillikni oshiradilar. Bu omillar birgalikda kam samarali va kam mahsuldor ishchi kuchiga yordam beradi. Ish beruvchilar unumdorlikning pasayishini oziq-ovqat xavfsizligi bilan darhol bog‘lamasliklari mumkin, ammo nozik ta’sirlar to‘planib, mamlakatning umumiy iqtisodiy mahsulotiga ta’sir qiladi.

Bundan tashqari, erta bolalik davrida turli yashirin ochlik o‘sishning

sekinlashishiga va kognitiv rivojlanishning buzilishiga olib kelishi mumkin, bu esa kelajakdagi ishchi kuchining intellektual salohiyati va ko'nikmalariga putur yetkazishi mumkin. Natijada, mamlakatda bilimga asoslangan global iqtisodiyotda raqobatlashish uchun kurashayotgan ishchilar avlodi paydo bo'lishi mumkin va bu hozirgi davrda o'z isbotini topib bormoqda.

### **SOG'LIQNI SAQLASH XARAJATLARI:**

Yashirin ochlik, ya'ni kerakli oзуqalarga boy ovqatlanmaslikning ko'zga ko'rinmas yuki sog'liqni saqlash xarajatlarini o'rganayotganda yaqqol namoyon bo'ladi. Yashirin ochlikdagi odamlar infeksiyalar va surunkali kasalliklarga ko'proq moyil bo'lib, sog'liqni saqlash resurslarini ko'paytirishni talab qiladi. Ko'pincha uzoq davom etadigan va takrorlanadigan iste'mol savatchasi optimallashtirmaslik bilan bog'liq kasalliklarni davolashning iqtisodiy zarari mamlakat sog'liqni saqlash tizimiga qo'shimcha yuk beradi.

Allergiya, qandli diabet, yurak-qon tomir kasalliklari va o'sma kabi hozirgi kunda ko'payib borayotgan sog'lom ovqatlanmaslik bilan bog'liq kasalliklar uzoq muddatli sog'liqni saqlash xarajatlari mamlakat sog'liqni saqlash byudjetiga sezilarli hissa qo'shadi va qo'shib bormoqda.

“...Mamlakatimiz bugungi kunda oziq-ovqat iste'moli bilan bog'liq yuqumli bo'lmagan kasalliklar, jumladan, qandli diabet, saraton va yurak-qon tomir, ortiqcha vazn, makro va mikroelementlar yetishmovchiligi kabi kasalliklar tarqalishi bo'yicha dunyo mamlakatlari orasida yuqori qatorlardan o'rin olgan.

Ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda oxirgi 15 yilda to'rtta asosiy yuqumli bo'lmagan kasalliklarni davolash uchun 1,4 trln so'm sarflangan.”<sup>1</sup> Sog'lom ovqatlanish muammosini hal qilish nafaqat individual salomatlik natijalarini yaxshilaydi, balki sog'liqni saqlash resurslariga bo'lgan iqtisodiy yukni kamaytiradi, bu esa mablag'larni yanada samarali taqsimlashga imkon beradi. Bir so'z bilan aytganda, kasallikni ko'paytirib uni davolashga chora tadbirlar qilsishga xarajatlar qilinganidan ko'ra uni oldini olish kabi chora tadbirlarini ko'rish har tomonlama afzalligini olim va mutaxassislarimiz ko'p ta'kidlaganlar.

Hozirgi kunda mamlakatimizda oziq-ovqat iste'mol savatini optimallashtirish muammosining dolzarbligi avvalo, elementar kasalliklarga qarshi kurashish bo'yicha davlat dasturlari samarasi past darajada ekanligi bilan bog'liq bo'lmoqda. Chunki ijtimoiy darajadagi kasalliklarni kamaytirishga hali erishganimiz yo'q.<sup>2</sup>

### **TA'LIM VA INSON KAPITALINI AQLIY RIVOJLANTIRISH:**

Akademik Saidaxror G'ulomov “Bolalarimiz miyasi kerakli oзуqalar bilan

<sup>1</sup> O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 16-fevraldagi PF-36-son Farmoni 1-ILOVA

O'zbekiston Respublikasining oziq-ovqat xavfsizligi va sog'lom oziqlanishni ta'minlashning 2030-yilgacha mo'ljallangan STRATEGIYASI

<sup>2</sup> “Iste'mol savatchasi”ni optimallashtirish iqtisodiy va tibbiy omillar bog'liq. Abdug'aniev Otabek Allajonovich Xalq so'zi 2022-yil 18-noyabr, 1 248 (8310) www.xs.uz

to‘yinmaganlik natijasida gippokamp, ya‘ni xotira, mantiq va fikrni jamlash qismi susaytirilgan o‘quvchi talabalarimizga ustozlar ta‘lim berish bilan ovora. Aqlli, iqtidorli bolalarni qidirish bilan birga, ularni keyingi 7-10 avlodda aqlli tibbiyot yordamida dunyoga keltirish va intellektual qobiliyatini rivojlantirish (har keyingi avlodda 40-50%) omillarini puxta tahlil qilish zarur. Shunda keyingi asrda yana yangi Al Xorazmiylar dunyoga keladi!”- deb bot bot takrorlab, ta‘kidlaydilar. Yashirin ochlik, sog‘lom ovqatlanmaslik mamlakatning aqliy inson kapitali va aqliy mehnat unumdorligi rivojlanishiga soya soladi, bu ta‘lim, ko‘nikmalarni egallash va umumiy salohiyatga ta‘sir qiladi. Oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlamaslik, ya‘ni rangli sintetik aralashmaga boy rang barang ichimliklar, fast-food, kriyeshki, chips kabi turli zarali bo‘lgan sun‘iy ingrediyentlar bilan boyitilgan ozuqa mahsulotlari bilan oziqlanish oqibatida bolalar, maktab o‘quvchilari, talabalar miya faoliyatida tushunish, anglash, tahlil qilishga javob beruvchi “neokorteks” va loqaydlik e‘tiborsizlikni oshiruvchi “limbik” qismiga salbiy ta‘sirini o‘tkazib, natijada ilm olib, hunar o‘rganishda nuqsonlarga duch kelishlari mumkin, bu ularning akademik ko‘rsatkichlariga to‘sqinlik qiladi va kelajakda ishga joylashish uchun muhim ko‘nikmalarga ega bo‘lish qobiliyatini cheklaydi. Bu fikrlar bir necha asr avval “Avesto” kitobda ijtimoiy-iqtisodiy muammolar aks ettirgan holda shunday deyiladi. “Yomon ovqatlanigan xalq na yaxshi, kuchli ishlovchilarga va na sog‘lom bolalarga ega bo‘ladi”.<sup>3</sup>

“Biz ulug‘ bobolarimizning munosib davomchilari (Al Xorazmiy va Ibn Sino) o‘q.” ( Sh.Mirziyoev)

Mamlakatning xalqaro maydondagi raqobatbardoshligi darajasini va innovatsion jihatdan taraqqiy etganini belgilovchi asosiy omil sifatida inson (aqliy) kapitalini rivojlantirish – strategiyaning bosh maqsadidir. O‘zbekiston Respublikasining 2030-yilga kelib global innovatsion indeks reytingi bo‘yicha jahonning 50 ilg‘or mamlakati qatoriga kirishiga erishish, barcha darajada ta‘lim sifati va qamrovini oshirish, shular jumlasidandir.

Sog‘lom ovqatlanish (nutrition) — bu yoshi, jinsi, sog‘lig‘i va kasbidan qat‘i nazar, har bir insonni maqbul yashashi intellektual rivojlanishi, turli kasalliklarning oldini olishi uchun zarur bo‘lgan makro va mikroelementlar ozuqaviy qiymatining optimal nisbatini o‘z ichiga olgan, xilma-xil oziq-ovqat mahsulotlari bilan yetarli miqdorda ta‘minlanish.<sup>4</sup>

“Bugun biz davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarini tubdan yangilashga qaratilgan innovatsion rivojlanish yo‘liga o‘tmoqdamiz. Yangi fikr, yangi g‘oyaga, innovatsiyaga tayangan davlat yutadi”. Uning uchun miya qobiliyatini rivojlantirish

<sup>3</sup> “Avesto” kitobi

<sup>4</sup>2024-yil 16-fevraldagi PF-36-son Farmoni 1-ILOVA

O‘zbekiston Respublikasining oziq-ovqat xavfsizligi va sog‘lom oziqlanishni ta‘minlashning 2030-yilgacha mo‘ljallangan STRATEGIYASI

omillarini “aqli tibbiyot”ni puxta tahlil qilishi zarur<sup>5</sup>

Ko‘rinmas katta sabablardan biri hisoblangan, hozirgi davrda keng tarqalgan, yashirin ochlikni keltirib chiqaruvchi rangli ichimliklaru, turli xil bo‘lgan sun‘iy ozuqa maxsulotlarning ommalashuvi mamlakatning aqliy inson kapitali va aqliy mehnat unumdorligining to‘liq salohiyatini ochish uchun to‘siq bo‘ladi. Hukumatlar va siyosatchilar hozirgi davrda dolzarb bo‘lgan nosog‘lom ovqatlanish siklini buzish va iqtisodiy o‘rishga qodir avlodni tarbiyalash uchun to‘g‘ri oziqlanishni tatbiq qilish dasturlariga sarmoya kiritish muhimligini tan olishlari kerak.

### **IQTISODIY O‘SISH VA RAQOBATBARDOSHLIK:**

Aholining oziq-ovqat xavfsizligiga bee’tiborligi, mamlakatning global miqyosdagi raqobatbardoshligini buzishi mumkin. Innovatsiyalar va samaradorlik iqtisodiy muvaffaqiyatga olib keladigan o‘zaro bog‘liq dunyoda sog‘lom ovqatlanmaslikning ko‘rinmas oqibatlari barqaror o‘rish uchun xavf tug‘diradi.

“Salomatlik - boylikning birinchi shakli. Sog‘lom ovqatlanish-to‘lanishi kerak bo‘lgan narx.” – deb Benjamin Franklin<sup>6</sup> eng katta resursimiz asli nimaligini aytib o‘tganlar. Biz aksariyat esa hali asl boylik nimaligini yo bilmaymiz yo bilishni hohlamaymiz.

Turli hil kasalliklarni paydo qiluvchi testosteron oziq-ovqatlar tarkibidagi kimyoviy moddalar ko‘paygani ham sabab bo‘lishigi mutaxassislar tomonidan aytib o‘tilgan. Gormonning eng baland miqdori dunyo bo‘yicha O‘zbekiston va Kamerunda tadqiqodchilar tomonidan qayd etilganligi achinarli holatdir.<sup>7</sup>

BMTning ma’lumotlari: sayyoramiz aholisining 33% dan ziyodi (2,5mlrd) eng asosiy mikroelement (Ca, J, Mr,v.h) va vitaminlar yetishmasligidan (yashirincha ocharchilikni - minimal iste’mol savatchada kamaytirish) intellektual rivojlanishiga doir kamchiliklardan aziyat chekmoqda.

Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti tomonidan shakar, oddiy uglevodlar, to‘yingan va trans yog‘lar iste’molini cheklash, buning o‘rniga meva va sabzavotlarni iste’mol qilish tavsiya etilmoqda.

Nosog‘lom ovqatlanish va to‘yib ovqatlanmaslik oqibatlarining global iqtisodiyotga salbiy ta’siri yiliga 3,5 trln AQSh dollarini yoki aholi jon boshiga 500 AQSh dollarini tashkil etadi.<sup>8</sup>

Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti va Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot Dasturi tahlillariga ko‘ra, O‘zbekistonda me’yorida ovqatlanmaslik oqibatida yo‘qotilgan samaradorlik sababli yuzaga kelgan yashirin qo‘shimcha xarajatlar 3,5 baravar ko‘p bo‘lib, 7,3 trln so‘mni tashkil etmoqda.

<sup>5</sup>(22 dekabr 2017y) Muhtaram Prezidentimiz Sh.Mirziyoevning Oliy majlisga Murojaatnomasi

<sup>6</sup> 18-asrning eng nufuzli shaxslaridan biri. Benjamin Franklin - amerikalik siyosatchi, diplomat, ixtirochi, olim, faylasuf, yozuvchi, mason, polimat.

<sup>7</sup> March 4, 2022 <https://testosteronedecline.com/what-country-has-highest-testosterone/>

<sup>8</sup> 2024-yil 16-fevraldagi PF-36-son

Minimal iste'mol savatchasi har bir inson uchun alohida bo'lib, yetishmagan mikroelement, aminokislotalar va vitaminlarni to'ldirishi kerak. Shu munosabat bilan Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev: "...iste'mol savati tushunchasini qonunchilikda jamlash mexanizmlarini yaratish va uni ilg'or xorijiy tajriba asosida hayotga tatbiq etishni ta'minlash, aholining munosib daromad olishi uchun zarur bo'lgan daromadlarni aniqlash zarur".<sup>9</sup> deb ta'kidlab o'tdilar.

Yoshligimizda nosog'lom oziqlanib, pul topaman deb, og'ir jismoniy mehnatda sog'ligimizni va vaqtimizni isrof qilamiz. Qariganimizda esa yana faol, sog'lom yashash uchun butun boyligimizni berishga tayyor bo'lamiz. Iste'mol savatchani to'g'ri shakllantirgan holda tana va miyaga to'g'ri ozuqa berib intellektual (aqlli) mehnat bilan shug'ullanganlar esa sog'lom yashab, tez qarimaydi.<sup>10</sup>

Iste'mol savati optimallashtirilgan ishchi kuchiga ega bo'lgan davlatlar texnologik taraqqiyotga moslashish, tadqiqot va ishlanmalarga hissa qo'shish va jahon bozorida samarali raqobatlashish uchun qulayroq sharoitga ega. Oziq-ovqat xavfsizligi, sog'lom ovqatlannaslik agar hal qilinmasa, mamlakatning zamonaviy iqtisodiyotning rivojlanayotgan talablari bilan hamnafas bo'lish qobiliyatiga putur yetkazadi. Iqtisodchi olimlar ishida ushbu tushunchaning boshqa iqtisodiy kategoriyalar bilan uzviy bog'liqlikda ko'rib chiqqanligini ham uchratish mumkin. Masalan, taniqli iqtisodchi olim, akademik S.S.G'ulomov aholini iste'mol savatiga kiruvchi tovarlar bilan ta'minlanganlik darajasiga alohida e'tibor qaratib, bu holatni mamlakatda innovatsiyalar rolini rivojlantirish orqali ta'minlash mumkin degan xulosani beradi.<sup>11</sup>

Jamiyatda iste'mol savati sifatini optimallashtirish to'g'risidagi keng muhokamaning yo'qligi iqtisodchilar tomonidan iqtisodiy o'sish bilan bog'liqlikda yetarli darajada e'tibor qaratilmayotganligi bilan izohlanadi. Sog'liq uchun xavfli bo'lgan su'niy maxsulotlarning odatiy holga aylanib, ko'p iste'mol qilish va yashirin ochlikni keltirib chiqarish mutaxassislar tomonidan ta'kidlab o'tishlariga qaramay bu dolzarb masala e'tibordan chetda qolmoqda. Iste'mol savatini to'g'ri optimallashtirilmasdan, nosog'lom ovqatlanishning mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri turli jihatlarida ko'rinmas bo'lsa-da, uning oqibatlari keng qamrovli va ko'p qirrali. Sog'liqni saqlash bilan bog'liq bevosita tashvishlardan tashqari, yashirin ochlik, sog'lom ovqatlanmaslik ishchi kuchi unumdorligini susaytiradi, sog'liqni saqlash resurslarini siqib chiqaradi, inson kapitalining rivojlanishiga to'sqinlik qiladi va mamlakatning iqtisodiy o'sish, raqobatdosh ustunligini pasaytiradi.

<sup>9</sup> [www.lex.uz](http://www.lex.uz). 2018 й Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.

<sup>10</sup> 2020-yil 03.09. Aqlli ta'lim va aqlli tibbiyot" O'zR FA akademigi Saidaxror G'ulomov takliflari "Shifo-info" № 26 (801)

<sup>11</sup> 2014й., 15-апрель С.С.Фуломов, Д.С.Алматова "Минтакалар озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашда инновацияларнинг роли." // Ўзбекистон Республикаси агросаноат мажмуаси тармоқларида инновацион бошқарув фаолиятини модернизациялаш ва ривожлантириш муаммолари мавзусидаги республика илмий-амалий анжуман материаллари (1-қисм).Т.: ТДАУ.-.

## XULOSA VA TAKLIFLAR

Ijtimoiy-iqtisodiy nomutanosibliklarni bartaraf etishdan tortib, texnologik taraqqiyotdan foydalanish va madaniy ta'sirlarni tushunishgacha, aholi salomatligini saqlash va global oziq-ovqat ta'minoti zanjiri xavfsizligini ta'minlash uchun yaxlit yondashuv muhim ahamiyatga ega. Hamkorlik va innovatsiyalar orqali biz yashirin narsalarni ochib, hamma uchun oziq-ovqat xavfsizligini oshirishimiz mumkin. Xozirgi dunyo sog'lom ovqatlanish ilm nazariyasini o'zgarishlarga juda muhtoj. Agar biz aksariyat xalq o'z ongimizga o'rnatib olgan sog'lom ovqatlanmaslikni o'zgartira olmasak, oziq ovqat xavfsizligini ta'minlashda yo'l qo'yilayotgan kamchiliklarni bartaraf qila olmasak, turli xil sun'iy rang va ta'm berilgan ozuqalardan voz kecha olmasak, isrof-garchilikni har qanday turini oldini ola olmaslik bu reallikni (mavjud voqelikni o'zgartira olmaslik deganidir), unda biz nafaqat o'zimizni, balki butun planetamizni (kurrai zaminimizni) halok qilganimizni bildiradi. Nafs istaklariga bo'ysungan holdagi nosog'lom ozuqalarimiz umumbashariy inqirozni kuchaytirmoqda va bizni falokat sari surib ketmoqda. Biz xozir tanlov qilishimiz kerak bo'lgan vaqtga yetib keldik – yoki rivojlanamiz yoki noqis bo'lamiz. Yangi O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, iste'mol savatini optimallashtirish, sog'lom oziqlanish bilan bog'laydigan ko'rinmas mavzularni tan olish, optimal siyosat ishlab chiqish uchun juda muhimdir. Muvozanatli ovqatlanishga ustuvor ahamiyat berish nafaqat jismoniy salomatlik masalasi, balki inson aqliy kapitali salohiyati va intellektual qobiliyatini maksimal darajada oshirish uchun muhim sarmoyadir. Yashirin ochlik (sog'lom ovqatlanmaslik) bilan kurashish nafaqat odamlarning farovonligini oshiradi, balki kuchliroq, bardoshli va iqtisodiy jihatdan barqaror davlat bo'lishga jonli hissa qo'shadi. Yashirin ochlik (sog'lom ovqatlanmaslik) ning ko'zga ko'rinmas ta'siriga e'tibor qaratish va barcha uchun sog'lom va farovon kelajak qurish vaqti keldi.

### Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. 2024-yil 16-fevraldagi PF-36-son Farmoni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni
2. O'zbekiston Respublikasining oziq-ovqat xavfsizligi va sog'lom oziqlanishni ta'minlashning 2030-yilgacha mo'ljallangan strategiyasi
3. 2018-yil 21-sentabr 2019-202-yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni Toshkent shahri,
4. 26.01.2023-yildagi PQ-22-son. Oziq-ovqat texnologiyasi va muhandisligi xalqaro institutini tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori,

5. 2023-y. 8-sentyabr O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh Mirziyoevning Samarqand oziq-ovqat xavfsizligiga bag'ishlangan xalqaro konferensiyaga yo'llagan murojotnomasi
6. 2022-yil № 3-4 S.S.G'ulomov, D.S.Almatova "Mintaqalar oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda innovatsiyalarning roli." // O'zbekiston Respublikasi agrosanoat majmuasi tarmoqlorida innovatsion boshqaruv faoliyatini modernizatsiyalash va rivojlantirish lari mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari (1-qism).T.: TDAU.- 2014y 15-aprel.
7. 2020-yil 03.09.Aqlli ta'lim va aqlli tibbiyot" O'zR FA akademigi Saidaxror G'ulomov takliflari "Shifo-info" № 26 (801)
8. 2022-yil 18-noyabr, "Iste'mol savatchasi"uni optimallashtirish iqtisodiy va tibbiy omillar bog'liq. Abdug'aniev Otabek Allajonovich Xalq so'zi 1 248 (8310) [www.xs.uz](http://www.xs.uz)
9. B.V.Korneychuk. Оптимизация продуктовой корзины: взаимосвяз экономических и медицинских факторов // Санкт-Петербургский филиал Национального исследовательского университета «Высшая школа экономики» 2017g. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=29453182>